

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

EXCURSIÓ AL BAIX EMPORDÀ

El dia 6 de desembre, en havent dinat, sortírem els socis d'aquest CENTRE germans Roig, el Dr. Salvany i el que sotscriu, en tren vers l'estació de Flassà.

L'agradosa i animada conversa començada tot just eixits de Barcelona ens escursà bon xic el trajecte, arribant a Flassà vers les sis de la tarde, essent ja de vespre.

A l'arribar an aquesta estació prenguérem el tranvia a vapor que va a Palamós, i en cinc quarts aproximadament arribàrem a La Bisbal, capital del Baix Empordà.

La Bisbal és una ciutat que forma districte municipal amb el veí poblet de Sant Pol. Està situada en la conca del riu Adaró, que l'atravessa, i sobre el qual hi té dos ponts de pedra : un de dos arcs pel qual entrava a la ciutat l'antic camí de Girona, i un altre en la carretera de Girona a Palamós. Compta aprop de 5,000 habitants i més de 1,000 edificis. Es cap de partit judicial i la separen 27 kilòmetres de carretera de Girona i 12 de l'estació de Flassà. Les seves indústries principals són la fabricació de taps i de terraça, i en el conreu argilós s'hi produeix, principalment, grans, llegums, verdures i oli, i, en menys quantitat, també el vi i el suro. Atravessen la ciutat dues carreteres : la una de Girona a Palamós, i l'altre de La Bisbal a Sant Antoni de Calonge.

Sopàrem i férem nit a l'anomenat Gran Hotel (abans Hotel Carull), i l'ensentdemà, al matí, sortírem, en tartana, en direcció a Vulpellac, amb temps plujós.

Tocaven les vuit quan arribàrem an aquest poblet, que forma municipi amb el proper caseriu de La Bordeta.

A l'entrar al poble se sentien els cants estridents dels galls i el

trontoll somort d'un carro atapaït de verdura que, amb tota seguretat, se dirigia al mercat de La Bisbal.

També passaven pels costaruts i primitius carrers del poblet, i en la mateixa direcció, d'ones amb cistells, plens de gallinam, al cap...



LA BISBAL : CASTELL DEL BISBE

Un músic, prim i lleuger com un gos llebrer, amb l'instrument sota l'aixel·la, se'n devia anar a tocar an algú poblet veí, on tal volta celebraven la festa major...

I ens encaminàrem dret a la iglesia. Les campanes, en aquells moments, tocaven a missa, i les d'ones del poble i algú que altre home anaven franquejant calmosament l'entrada del temple, no sens que abans ens haguessin mirat de cap a peus, tots estranyats.

Una senzilla portada gòtica dóna accés a la iglesia, no tenint aquesta en l'interior cosa digna de menció.

Arredoçada a la mateixa hi ha la casa senyorial de la família Carriera. En ella hi ha quelcom de notable. En un pati interior s'hi pot admirar un finestral gòtic, amb fina columneta central, i un altre del Renaixement, ambdós ben airosos, per cert. A més hi ha una bonica



VULPELLAC : PATI DEL CASTELL

portalada de pedra, amb dos escuts senyorial, que porta la data de 1533. En dits escuts hi figura una campana i una flor de lis. També hi han altres escuts dins les habitacions de l'antic casal, en els quals s'hi llegeix la següent inscripció : *Ego sum qui pecavit. 1533. Miquel Carriera*. Part del carrer hi ha una finestra reixada que fa suposar dongui a una habitació interior, mes com que aquesta no existeix, i si existeix està completament tapiada, la imaginació popular hi ha forjat les més espaventables llegendes de càstics i turments, que, malgrat llur inversemblança, són cregudes pels habitants de tota aquella rodalia com si fossin passatges de l'Evangeli.

De Vulpellac férem via vers Canapost, arribant-hi amb mitja hora escassa. Canapost — que forma ajuntament amb Peratallada, Peralta i Sant Climent — té un aspecte verament poètic i suggestiu. La iglesieta, amb campanar romànic i amb un gros xiprer que



CANAPOST : IGLESIA

la mig tapa, gaire-bé recoberta tota ella per la trepadora eura, sembla que esperi un pintor que la traslladi a la tela amb tota la llur austeritat i plascèvola poesia. En son descuidat interior hi ha de notable un retaule gòtic amb Sant Nicolau a la dreta, i Sant Bernat a l'esquerra, per cert bastant deslluït, no tant emperò, per la inclemència del transcurs del temps com per l'abandó amb que gaire-bé sempre són tingudes aquestes joies artístiques. Llàstima de tresors! ¿No podria dictar-se una llei, per medi de la qual se pogués obligar a les persones que per son càrrec han de cuidar d'obres que tenen algún valor artístic, a tenir-les

degudament guardades i a tractar-les com se mereixen, ho són i deuen ser-ho en tot país civilitzat?

Sortint de la iglesia de Canapost, muntàrem altre cop a la tartana i ens dirigírem cap a Peratallada.

Al cap de poca estona arribàrem an aquest antiquíssim poble.



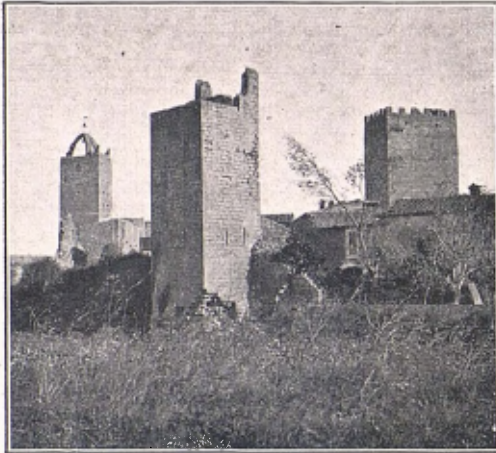
PERATALLADA : IGLESIA

Visitàrem l'edifici senyorial conegut avui per *El Castell*, antiga casa pairal de la família Cruylles, on nasqué un dels Berenguers. En dit casal hi ha una notable torre d'homenatge i un escut tallat a la pedra, on hi apareixen, a la dreta, tres fileres de creus, i a l'esquerra, un castell amb un sol al damunt.

Eixint del castell passàrem a visitar la iglesia de la població, acompanyats pel rector de la parroquia, Rvd. Joaquim Masó i Quintana, el qual, amb esquisida amabilitat, ens dongué tota classe de facilitats i detalls amb referència a lo que constituïa el principal

objecte de nostra visita. En l'esmentada iglesia hi ha d'interessant una «Majestat», amb cabellera i corona imperial. També dit reverend ens mostrà una casulla d'un valor artístic ben remarcable.

Donàrem un tom pel poble, tot treient del mateix hermoses vistes fotogràfiques, — com ho havien fet abans els companys Gabriel Roig i Dr. Salvany, a Vulpellac i a Canapost; — passàrem per les muralles i fossos *tallats a la pedra* — lo qual originà, sens dubte, el



PERATALLADA : MURS

nom de la població: *Peratallada*, — i tot seguit ens encaminàrem dret a can Bofill, o sigui l'hostal del poble, puix estona ha que havia tocat migdia i nosaltres començàvem a sentir-ne els efectes en nostres respectius estómechs.

Com que era dia de festa i el local on ens serviren el dinar era restaurant i cafè tot d'una pessa, al cap de poca estona de ser-hi nosaltres, s'anà om-

plint de gent que ja havia dinat i anava a prendre *el calent* — com diuen ells; — armant-se ben aviat, entre glop i glop de l'aromàtica beguda, i mentres nosaltres anàvem dinant, les més ardues i descabellades discussions polítiques entre aquells pagesos i gent de bona fe; discussions, amb tot, que paraven tot seguit quan un que vestia de senyor tronat, i tenia tots els aires de personatge rural, se decidia a donar sa autoritzada opinió, que era acatada per tot-hom com si es tractés d'una sentència del Tribunal Suprem.

Deixàrem aquella bona gent embrancats en les més desatinades elucubracions polítiques, i pendents sempre, emperò, dels llavis del pseudo-personatge, i altra volta dalt de la tartana, prenguérem la direcció de Palau Sator.

Poca cosa de notable — tan sols uns quants restes de muralles i torres — conté aquest poblet, que forma municipi amb Fonclara i Sant Feliu de Boada. Amb tot, des de les afores ofereix un bell i pintoresc cop de vista.

Entràrem a la iglesia, invadida en aquella hora migjornenca per la mainada del poble, a la que el senyor rector ensenyava doctrina amb ajuda d'una canya molt llarga; i després de dar la volta pel temple ens convencérem que res d'interessant contenia, pel que en sortírem tot seguit.

Mentres els meus companys d'excursió seguïen el poble per a fer alguna fotografia, jo em vareig asseure en un pedric al peu de la porta d'una casa, i ben

aviat se m'acostaren dos o tres homes, els quals me digueren que aquell poble estava molt faltat de vies de comunicació i que m'agrairien que, valent-me de les meves influències — puix suposaven que les tenia, — els hi fes fer una carretera que els tragués d'aquella crònica incomunicació a que semblava que el Govern els tingués condemnats per *in æternum*. Els vareig



PALAU SATOR : VISTA GENERAL

dir que quan arribaria a Barcelona m'ocuparia d'aquest assumpte; però que, de totes maneres, quan el diputat del districte anés per allà no es descuidessin de recomanar-li, perquè així en sortirien més aviat.

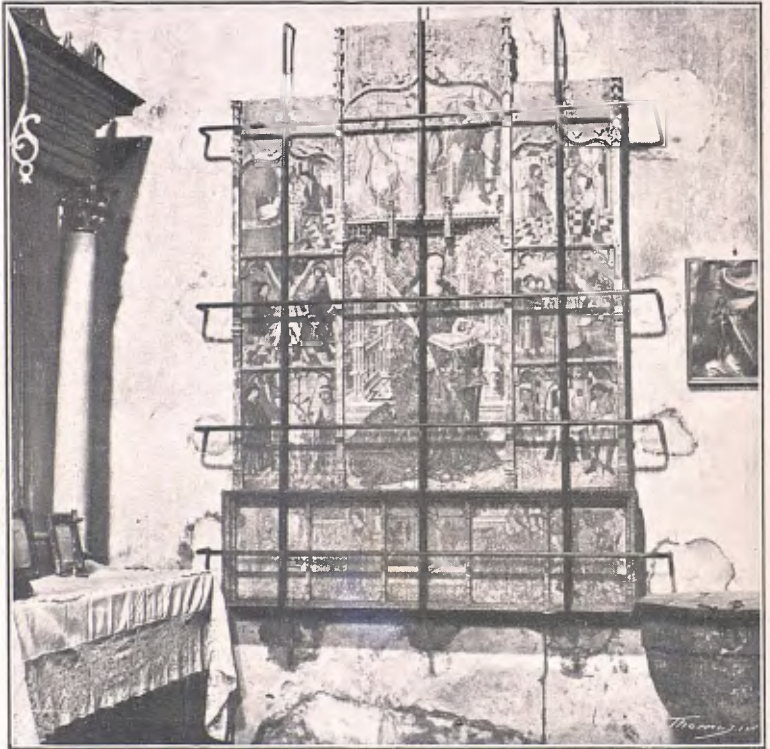
De Palau Sator cap a Fonclara, on arribàrem en cosa d'un quart de carruatge.

A Fonclara vegérem de notable la seva iglesia romànica, reformada en l'any 1627, una creu processonal i uns encensers ben dignes de menció.

De Fonclara passàrem a Sant Julià de Boada, on hi ha d'interessant les ruïnes d'una iglesia, amb un arc de ferradura ben notable; i d'allí anàrem a Sant Feliu de Boada on s'hi pot admirar la seva iglesia romànica amb portada gòtica, essent també gòtic el seu interior, amb l'altar major barroc.

A poc a poc s'havia anat fent fosc, i, havent complert ja l'itinerari de la primera jornada, determinàrem retornar a La Bisbal. Enfilant aquesta direcció ens despedírem, a la postrera claror del dia, de Bagur,

que a l'enfront nostre s'alçava encinglerat; de Pals, que s'estenia mig endormiscat a l'esquerra, no lluny de Bagur; de Torroella de Montgrí, que, junt amb aquests altres dos pobles i les Illes Medes, havien captivat nostra vista durant bona part de la jornada que acabàvem d'acom-



CORSÀ : RETAULE

plir, havent-se'ns presentat ara l'un, ara les altres, sempre per sorpresa, a cada revolt del camí carreter que, per a traslladar-nos d'un poblet a l'altre, havíem anat seguint.

Com fugint-ne, passàrem per Torrent, deixant-lo a la dreta del camí, en un mutisme absolut. Silenciosament els rat-penats revolotejaven per damunt dels teulats de l'obscur caseriu, donant-li en aquella hora crepuscular un aspecte fantàstic i sinistre, verament suggestionador.

Arribàrem a La Bisbal que era ja ben bé de nit.

An aquella hora, les noies i jovincels bisbalencs semblava que

s'haguessin donat cita per a trobar-se en els porxos que hi ha al costat de la carretera que va a Palamós (que és el carrer més important de La Bisbal). I elles i ells, tots cofois, anaven amunt i avall del passeig porticat, lluint elles la llur indiscutible hermosura, i ells la llur elegància i gallardia bisbalenques.

Per a esperar l'hora de sopar ens ficàrem a un *cine* — si mal no recordo al retolat *Cine Moderno*, — tenint de sortir-ne més aviat de lo que ens proposàvem per no malmetre'ns la vista, a causa de lo gast-des que eren les cintes que s'hi exhibien i de la marcada deficiència de la projecció.

I així rematàrem aquella bella jornada empordanesa, que tan profitosa havia sigut per a nosaltres sota el doble aspecte artístic i excursionístic.



CASSÀ DE PEDRÀS : ABS.S DE LA IGLESIA

El sentdemà, muntant en la mateixa tartana, anàrem a visitar ans que tot el Convent de Sant Francesc. Aquest convent, pertanyent a l'ordre franciscana, se troba situat dalt d'un turonet que domina tota la població de La Bisbal, i té una magnífica vista sobre una gran extensió del Baix Empordà.

Demànarem permís als frares que l'habiten per a visitar la iglesia, els claustres i el calvari-laberinte, i tot seguit ens fou aquest concedit.

La portada de la iglesia porta la data de 1590. Els claustres, la de 1714, i el brocal de la cisterna que hi ha al mig dels claustres, la de 919. En els claustres hi han rejoles de València representant varies escenes. El laberinte-calvari, d'estil italià, està format per xiprers retallats a una alçada major de la d'una persona, i té tot ell un aire de recolliment i d'ascetisme que el fa veritablement simpàtic i atraient.

Del Convent de Sant Francesc ens dirigim cap a Corsà. A Corsà visitàrem la iglesia, que és lo únic interessant que hi ha; podent apreciar, mercès a l'amabilitat del senyor rector, un magnífic retaule tancat

dintre un groixut reixat de ferro per a evitar sia sustret, un sumptuós reliquiari i un artístic *lignum crucis*; objectes, aquests dos últims, guardats amb veritable *amore* per l'al·ludit capellà.

Passant pels caserius de Cassà de Peiràs i Planils ens encaminàrem cap a la Baronia de Pubol, qual títol perteneix avui a D. Carles Miquel i Bassols.

Nosaltres portàvem una tarjeta de presentació per a dit senyor,



SANT PERE DE PUBOL

suscrita pel meu bon amic el distingit advocat de La Bisbal don Marià de Linares qui — dit sigui de pas — mentres vàrem estar en aquesta última població ens va atendre amb tot i per tot, motiu pel qual li reitero avui les més corals mercès— però el Sr. Baró no es trobava a Pubol, puix havia tingut d'anar aquell dia a L'Escala, on hi té també propietat, rebent-nos en son lloc, molt galanament,

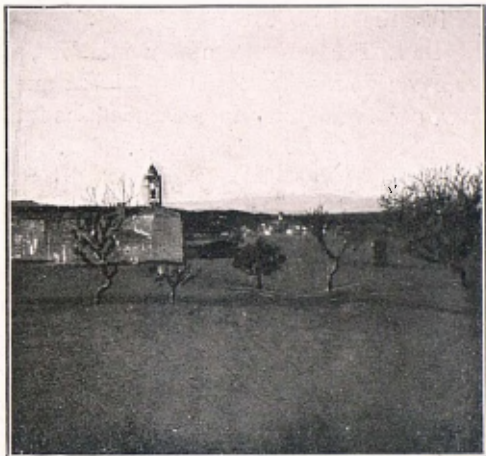
la seva senyora D.^a Elia Almech i Loygorri, qui tingué la delicadesa d'acompanyar-nos personalment per totes les dependències de la Baronia; passant tot seguit a visitar la iglesia, arredoçada a la casa senyorial, d'estil gòtic, on hi poguérem admirar la seva bonica portada, uns notables retaules, un sepulcre i una argolla de ferro, on, segons tradició, s'hi fermava an els vassalls que havien d'ésser sotmesos a càstic corporal.

Traguérem la fotografia d'unes casulles que el bon senyor rector no sols va tenir l'amabilitat de mostrar-nos, sinó que també de posar-se'n una d'elles perquè poguessin ésser fotografiades totes tres a l'hora.

Dinàrem a La Pera, a can Gasull. Mentres ens preparaven el dinar vàrem anar a donar un tom pel poble, convencent-nos ben aviat de que hi havia ben poca cosa d'interessant, com no sigui la iglesia, que és gòtica i té un bonic campanar, i una creu de terme.

L'edifici que ocupa avui l'hostal de can Gasull té cert aire senyo-

rial, i l'hostaler ens contà que, efectivament, aquell casal fou un dels més distingits del poble en època pretèrita; passant de generació en generació a ésser propietat d'un atrabiliari, el qual va malbaratar-se tot lo que constituía el patrimoni que li havien llegat els seus avant-passats; no atrevint-se, amb tot, — al vendre's aquell antic casal — a emportar-se, malgrat ésser de la seva pertinença, un retrat pintat a la fusta i gairebé de tamany natural d'un qui fou amic d'aquell edifici, puix — segons ens contaren — cregué de bona fe que



PUBOL I LA PERA

el treure dit *personatge de casa seva* li portaria malastrugancia.

Al peu del retrat hi llegírem un escrit que, per la seva originalitat, vareig copiar, i diu així:

Recórdat de ton passat Cici Bahí
que en lo any 1741 morí
als 18 del mes d'Octubre
die que fonch trist y fúnebre,
als 84 anys cumplits.

Adverteix no faltarás
tots los dias encomanarlo á Deu
que de Ell prové lo ser teu.
Tal farás tal trovarás
y quant pugas al poble no faltarás.

Es de suposar que aquest retrat degué ésser pintat per un dels seus successors, qui cregué que acompanyant-lo amb aquests mal girbats versos faria passar a la posteritat, com si fos un personatge autèntic, aquell pobre seu parent que devia ésser conegut per sa familia i per poques persones més.

Segurament els actuals propietaris del casal, no tractant-se com no es tracta de cap obra d'art, ni essent aquell senyor retratat cap dels seus ascendents, pocs respectes deuràn guardar pel retrat de D. Cici Bahí (q. a. C. s.).

De La Pera anàrem cap a Foixà. Mes, abans, amb greu sentiment, dec haver de fer menció d'un accident que ens ocorregué i que podia ésser, per a nosaltres, de conseqüències fatals : a can Gasull havíem



CASTELL DE FOIXÀ

dinat relativament bé, i com estàvem contents del tartaner per lo bé que guiava i lo molt que corriem, així li manifestàrem, obsequiant-lo abundantment amb vi i tabacs al terminar el dinar. El xicot no cabia a la pell de cofoi, i engrescat pels elogis, volgué lluir-se encara més; i un cop forem tots dalt de la tartana clavà fuetada a l'animal, que sortí disparat del poble de La Pera en direcció a Foixà. Mes a

l'arribar a un gual, degut, sens dubte, a l'excessiva velocitat amb que l'havíem embestit, volcàrem el vehícol, eixint, emperò, afortunadament, completament ilesos del percans.

Jo em creia que tal volta no podríem continuar l'excursió, puix l'animal amb la violència del volc havia romput part dels gorniments, però no fou així, per sort; al cap de poca estona, refet del susto, el tartaner havia lligat amb cordills els gorniments trencats, i poguérem seguir nostre itinerari, interromput per aquell dissortat accident.

Atravessàrem altre cop la carretera que va de Palamós a Flassà, i, després de breu pujada, descendírem a una ombrosa i fresquívol clotada, en el fons de la qual hi ha escampat el poble de Foixà. A l'arribar a la iglesia s'hi acabava de celebrar, amb motiu de la diada, una solemne funció religiosa dedicada a la Mare de Déu que s'hi venera, i pels voltants del temple una munió de gent se disposava a celebrar-hi un aplec amb ballades, havent-hi ja preparada, per a aital objecte, la corresponent orquestra.

Baixant fins el fons de tot de la clotada poguérem admirar, pel camí, una ben hermosa creu de pedra; i des de dalt del castell fruïrem d'una esplèndida vista sobre una gran extensió del Baix Empordà.

De Foixà passàrem a Rupià, que ben poca cosa té que sigui digne de menció, com no sigui el campanar de la iglesia, d'estil gòtic, i una creu de terme situada a les afores de la població.

Lentament s'havia anat fent de vespre; i pujant per darrer cop a la tartana, emprenguérem el camí de Flassà, on havíem de trobar el tren que ens havia de conduir a la comtal ciutat, contents i satisfets de la profitosa excursió que acabàvem de realitzar, i amb la joia als ulls de les belleses naturals i artístiques que amb dos dies de voltar pel Baix Empordà havíem tingut la sort de poder admirar.



RUPIÀ

IGNASI SOLER I ESCOFET

Fotografies dels Srs. Roig i Salvany.

MEMORIA DEL SENYOR SECRETARI *

SENYORS :

Es de consuetut ressenyar en aquesta solemnia tots aquells actes que han sigut portats a terme transcorrent el curs passat. M'és grat, doncs, el compliment de ma missió; i més encar, tenint en compte que per primera vegada m'honoro en dirigir la paraula als meus companys de CENTRE, vinculat amb tots per les mateixes afeccions envers les coses de la terra, i units per les mateixes aspiracions : de que Catalunya sigui coneguda, en primer lloc, per sos fills, després pels estranys, i atesa i respectada per tot-hom.

¿Qui podrà negar amb fonament que el renaixement cultural que s'ha obrat dins de Catalunya d'uns quants anys ençà n'és el CENTRE EXCURSIONISTA son cap-davanter?

Atuïts per les circumstancies uns quants sigles, anava enderrocant-se, si bé pausadament, l'edifici que ens jorns gloriosos aixecaren els Guifres, Borrells i Berenguers. Ara s'enfonsava un monestir, confonent entre ses desferres les despulles de nostres reis i comtes; a l'endemà, un estol de mercaders invadien nostres cases pairals i nostres temples i a grapades s'emportaven, per unes peces d'or, les més preuades meravelles de nostre patrimoni artístic; la nostra parla, que en son temps es passejà triomfant per tots els àmbits de la terra escampant còdis i lleis, s'amagava plena de vergonya per la disfressa a que la subjectaven, i, per últim, la cançoneta melodiosa i sentimental de nostres nines, l'oració de nostres mares acompassant el peu que movia el breçol de son filllet, i les senzilles costums tant de ciutat com muntanyenques de l'entenimentat jovent, passaven al quarto dels mals endreços per ésser oblidat i substituït per altres d'emmatllvades i ridícoles, que no s'avenien pas al nostre caràcter ni al nostre modo d'ésser.

Emperò l'home es deu a la terra que l'ha vist nàixer, respira son ambient i s'identifica amb tot lo que l'envolta, i així s'explica clarament que als primers planys de bons patricis formant CENTRE EXCURSIONISTA, el poble se sentís ferit en lo més íntim i, despertat de son aclapament, tornés en sí i avivés son sentiment patriòtic. Nostres precursors, com apòstols de la santa causa, ens fresaren el viarany

* Llegida en la sessió inaugural del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA celebrada el dia 29 del corrent mes.

que havíem de seguir i aixamplar. Remontant-se als més enlairats cims, escudrinyaven amb ulls d'àliga ses preses, mes no per a desgarrar-les sinó per a amanyagar-les i deslliurar-les de sa total ruïna. Acolblats a l'entorn dels capitells milenaris que coronen triomfants nostre casal, llegien llurs memòries d'excursions, es comunicaven llurs troballes i treballaven amb amor i fe per sa conservació. Que llurs esforços han sigut fecundes, ho demostra la florida : arreu excursionistes, arreu publicacions, arreu museus. Per això nosaltres, modestos seguidors de la seva obra, capitanejats pels pocs que queden, i unguits del seu entusiasme i sentiment per les coses de la terra, portem a cap, mirant-ho com un deure, les tasques en bona hora començades. D'any en any, al passar balanç, ressenyem noves conquestes, i si bé és cert que és interminable nostra empresa, seguim bones petjades per a portar-la a terme.

Anem, doncs, a veure el camí seguit i els fruits que s'han recollit a son pas en lo que va del passat curs.

EXCURSIONS

Deixant apart les nombroses i aprofitades de caràcter particular efectuades per socis i companys i que deuen sa organització en les reunions íntimes tingudes en aqueix local social, esmentarem tan sols totes aquelles que vingueren anunciades amb caràcter oficial, en totes les quals ha regnat l'animació i complet companyerisme.

La primera d'aquest caràcter, fou portada a cap el dia 22 del passat novembre per distints socis de la Secció de Fotografia, visitant el veí poble de Gavà, ermita de Brugués i Sant Cristòfol de Begues.

El dia 6 de desembre la propria Secció de Fotografia efectuà altre sortida als pobles de Beguda alta, Masquefa i Piera.

El dia 13, fou escollit pels mateixos per a visitar els propers pobles de Molins de Rei i Cervelló.

El dia 20, la Secció de Sports de Muntanya, en combinació amb el Centre Excursionista de Terrassa, celebrà amb èxit ben falaguer, malgrat la inclemència del temps, la primera cursa de resistència a l'agresta muntanya de Sant Llorenç de Munt, portant-se a terme sens el més petit incident, i cridant a l'hermosa muntanya animació extraordinària, tant d'aquesta ciutat com de Sabadell, Terrassa i demés pobles de la rodalia.

Al mateix dia, la ja abans dita Secció de Fotografia recorregué els pobles de Sant Celoni, Vallgorguina i Arenys de Mar per Olzinelles i Coll sa Creu.

Foren varis els grups que aprofitant les festes de Nadal sortiren a esplaiar-se.

Un d'ells s'arribà fins al Santuari de Nuria amb l'afany d'exercitar-se en els sports de neu, retornant després per Ribes.

La Secció de Geologia passaren els tres dies (25, 26, 27) estudiant el recorregut de l'explanació pel ferro-carril transpirenenc Ripoll-Puigcerdà-Ax, fixant-se d'una manera especial en la perforació del túnel de Tosses, que ja arribava allavors a 2 kilòmetres 600 metres.

Començat l'any 1915, va reprendre de nou la treballadora Secció de Fotografia ses excursions, el dia 10 de janer, amb una visita de mig dia per les riberes del riu Besòs, des de Mollet fins a Moncada.

El dia 24 visitaren, acompanyats d'alguns socis del Centre Excursionista d'aquella localitat, les interessants iglesies romàniques de Sant Pere, Sant Miquel i Santa Maria de la ciutat de Terrassa.

Per al dia 31 i els 1 i 2 de febrer organitzà la Secció d'Sports de Muntanya, amb l'èxit acostumat, els Concursos de Sports d'Hivern a la riallera vila de Ribes. No cal dir ni esmentar lo atractívoles que resultaren les festes celebrades en son honor, i la nombrosa concorrencia que s'hi congregà per tal motiu; donant-los-hi marcat relleu gentils excursionistes que, amb nombre extraordinari, acudiren a tan simpàtica festa.

Amb tal motiu, també la Secció de Fotografia assistí aquells tres dies a Ribes en excursió on tragué importantíssims clixés.

El dia 7, empleà mig dia per a visitar el poble de Sant Just Desvern.

El 21, passà el dia entre Mongat, Tiana, Monestir de Montalegre, Conreria, Reixac i Moncada.

El dia 28, s'arribà fins a Vallbona, Cabrera, Capellades i Torre de Claramunt, visitant d'una manera especial el castell d'aquest últim poble.

El 14 de març, la sempre infatigable Secció de Fotografia practicà una sortida a Cardedeu, Sant Esteve d'Alcoll, Collsabadell i Llinàs.

El dia 21, n'efectuà altre de mig dia al pintoresc Vallvidrera, Sant Bartomeu de la Quadra, Valldoreix i Sant Cugat del Vallès.

El dia 25, recorregueren Olesa de Montserrat, Balneari de la Puda, Santuari de Sant Salvador, Salt del Cairat i Monistrol de Montserrat.

La mateixa Secció de Fotografia n'organitzà pels dies 2, 3, 4 i 5 d'abril una ben interessant a Tàrraga, Vilagrassa, Bellpuig, Lleida, Granja d'Escarp, Mequinzenza, baixant per l'Ebre fins a Tortosa.

El dia 11, visità el poble de Gavà, ermita de Brugués, el castell roquer d'Aramprunyà i Begues.

El dia 25, anà a la Pobla de Claramunt, i després de visitar son alterós i important castell, se dirigí per la gemada vall i riera de Carme al poble del mateix nom, i a Santa Caudia i Orpí.

També la Secció de Sports de Muntanya n'efectuà una els dies 1 i 2 de maig al Montseny, fent el següent recorregut : Balenyà, Viladrau, Sant Marsal, Agudes, Santa Fe i Gualba, retornant a Barcelona.

El dia 2, igualment, la tan repetida Secció de Fotografia féu cap a Gualba, salt de Gualba i Gorc negre.

El dia 16, utilitzant l'automòbil, feren via a Blanes, Santa Cristina, Lloret de Mar i Tossa, retornant al mateix dia.

Els dies 23 i 24, en combinació amb la Secció de Geologia i Geografia físiques que anà per estudis, visitaren l'estació prehistòrica de Guisona i Cervera.

Durant els dies 13 de maig al 14 de juny varis socis s'embarcaren per les Balears, on visitaren les ciutats de Mahó i Ciutadella, Alcúdia, Pollensa, Monestir de Lluch, Sóller, Devà, Valldemosa, Palma, Raxa, Alaró, Manacor i les seves coves del Drac, Sant Joan, Petra, Felanitx i Andratx, fent un gran nombre de clixés, tant en plaques ordinaries com autocromes.

El propi dia 13 de maig la Secció de Fotografia recorregué la pintoresca riera de Sant Andreu de Llavaneres.

El dia 27, valent-se d'automòbil, la vila de Moià i el joiell dels claustrs i esglesia de Santa Maria de l'Estany.

Aquestes són les excursions que amb caràcter oficial i anunciades oportunament s'han fet durant l'exercici. Com se pot veure, el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA no s'ha dormit pas enguany en sos llorers, ans al contrari, com de costum ha deixat sentir ses benefactors petjades, i ha escampat bona llevor, no hi poseu dubte : ella florirà, doncs que està ben saonada.

Anem a veure, ara, son complement, això és: els actes i ressenyes que com estímul a l'excursionisme se vénen celebrant setmanalment, i que tanta animació porten al local social, mantenint el caliu d'amor a les belleses de la terra.

CONFERENCIES

Li tocà l'honor d'inaugurar-les al vocal de la Junta Directiva, allavors president de la Secció de Fotografia, D. F. Xavier Parés, ressenyant, el dia 20 del passat novembre, una excursió a la Vall d'Aràn.

El dia 27, nostre intel·ligent consoci D. Fèlix Duràn ens donà l'explicació d'una excursió efectuada a Toledo.

El dia 4 de desembre, l'allavors president del CENTRE, D. Cèsar A. Torras, ressenyà, amb l'eloqüència a que ens té acostumats, una excursió a Organyà, Serra seca i Serra de la Llena, Odeu i Cambrils.

El dia 11, el nostre amic i distingit consoci Mn. Jaume Oliveras, començà la narració *Per les crestes del massiç pireneenc, des de Capdella a les Maleïdes*; excursió que seguí explicant el dia 18 del propi mes.

El dia 15 de janer de l'any en curs, ens donà a conèixer D. Elies Rogent, mitjançant una conferència sobre el tema *Montserrat*, uns nous i interessants itineraris d'aquella històrica i llegendària muntanya catalana.

El dia 19, la Secció de Sports de Muntanya celebrà solemniament l'acte de repartiment de premis als guanyadors de la cursa de resistència celebrada a la veïna muntanya de Sant Llorenç de Munt el dia 20 del pròxim passat desembre. Presidida pel president del CENTRE i per D. Mario Giménez, en representació dels Boy-Scouts de Barcelona, ocupà la tribuna el consoci D. Joà Danès; llegí la Memoria D. Rosèn Morató, i s'escoltaren els parlaments del Sr. Giménez i de la presidència.

Els dies 22 i 29, Mn. Jaume Oliveras continuà la ressenya *Per les crestes del massiç pireneenc, des de Capdella a les Maleïdes*; versant sobre el troç comprès entre Sant Maurici i Saburedo pel port de la Ratera.

El dia 5 de febrer, el jove i entusiasta consoci D. Climent Viscarri ens féu veure una excursió a la costa brava catalana en sa part històrica i pintoresca.

El dia 12, altre vegada la Secció de Sports de Muntanya celebrà repartiment de premis. Aquell dia fou als guanyadors en el concurs de Sports d'Hivern celebrat a Ribes.

El dia 19, el vocal de la Directiva D. Ferràn Valls féu la descripció d'un viatge en zepelin des de Frankfurt a Wiesbaden, ressenya que per ésser d'actualitat omplenà el local d'una manera extraordinària.

El dia 26, D. Fèlix Duràn ens féu sentir una interessant descripció històrica de les poblacions de Reus, Salou, Ulldcona i Tortosa.

Els dies 5 i 12 de març, nostre consoci D. Melcior Marcer ens traslladà magistralment les *Impressions d'un viatge d'estudi de l'alta metalurgía per terres cantàbriques*.

El dia 26, D. Josep M.^a Puig Martí féu la ressenya d'una excursió de Puigcerdà a Luchon a través d'Andorra.

Els dies 9 i 16 d'abril, Mn. Jaume Oliveras continuà son tema *Des de Capdella a les Maleïdes*, versant sobre un intent d'escalada al pic de Biaberri, i ascensió al tuc de Mulleres, mostrant, com sempre, interessants clixés fotogràfics.

El dia 30, D. Joaquim Folch Girona ens féu esment d'una excursió als estanys de Tristanya i pica d'Estacs, passant per Andorra.

El dia 7 del següent mes de maig, el soci D. Josep Massot ens féu fruir *Un bell sojorn a les Guillerries*.

Els dies 14 i 21, el vocal de la Directiva D. Pere Rius i Matas féu detalladíssima ressenya d'una excursió per Andorra i Cerdanya francesa.

El dia 28, l'arquitecte D. Jeroni Martorell dissertà sobre la conservació del patrimoni artístic nacional.

I per últim, el dia 4 de juny, D. Bonaventura Bassegoda explicà una excursió a la regió volcànica d'Olot i al terreny carbonífer de Surroca.

El dia 11, D. Francesc X. Parès ens féu veure Ginebra i Chamounix.

Com si tot això no fos prou, l'intel·ligent arqueòleg i soci que ens honora al CENTRE, D. Pelegrí Casades i Gramatxes, ha vingut explicant, amb èxit, tots els dilluns consecutius, vint-i-set converses d'Arqueologia cristiana.

I també s'han vingut exhibint, per la Secció de Fotografia, tots els dijous, variades projeccions fotogràfiques.

A més dels actes explicats, cal fer esment, i permeteu-me que ho faci amb caràcter extraordinari, de la vetllada celebrada el 18 de juny per la Secció de Fotografia, d'exhibició de clixés auto-cromos o de colors, davant de la nombrosa concorrencia que omplenava aquesta sala. El Sr. Bosch, que fou l'encarregat de dirigir-nos la paraula, explicà les manipulacions del novell procediment, quedant sorpresos davant de la naturalitat d'algunes proves que la llanterna cuidava d'exposar-nos.

També, de la necrològica que tingué lloc el dia 25 de juny, i, per tant, la última d'aquesta tanda, en honor dels malaguanyats socis En Pere Alsius, de Banyoles, i d'en Cels Gomis. Amb verdadera religiositat i respecte escoltàrem les biografies escrites, la primera per son bon amic D. Lluís Marià Vidal, i la segona per l'investigador barceloní D. Ramón N. Comas, quals treballs, degudament aplaudits, han sigut publicats al nostre BUTLLETÍ.

I, finalment, de la vetllada patronal, celebrada el 23 d'abril, diada de Sant Jordi, amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la fundació del CENTRE, la qual diada evocà els més sentits records i entusiasmes a tots aquells que pas a pas han seguit el seu desenrotllament i creixença, aconseguint veure'l ja major d'edat, ufanós i ple de vida.

També recordarem que el dia 26 de maig fou celebrada Junta

general extraordinària per a la reforma d'alguns articles del Reglament, entre ells el d'augment de la cuota. En aquella reunió es patentitzà, d'una manera clara i concisa, l'amor i zel que tots tenim pel CENTRE; doncs, malgrat l'objecte de la convocatòria, foren tals acords presos tots per aclamació i en mig de xardorosos aplaudiments.

Igualment, el dia 8 de juny, se celebrà la general ordinària per renovació de càrrecs del Consell, essent notable l'ovació dedicada a D. Cèsar August Torras. Les proves de consideració i respecte que meresqué del CENTRE aquell que l'havia presidit per dotze anys consecutius, arribaren fins a l'extrem de que entre fortes ovacions s'acordés per aclamació un homenatge en son honor, la celebració del qual està ja en vies d'execució.

Donant ja per relatats els actes, si bé lleugerament, ja haureu vist que la Directiva s'ha preocupat també de l'arranjament i reforma del local. Aquest ha procurat fer-se, si bé d'una manera senzilla, sense que perdés l'estil i caràcter del casal, i així pensa seguir fent-ho en lo molt que encar a son judici falta, mitjançant la vostra voluntat.

Creiem, amb tot això, que el CENTRE EXCURSIONISTA no ha restat pas inactiu. ¿Ho creureu, vosaltres, igualment? Si és així, avant i fóra! Tots sabem que una costa es fatigosa, mes quant veiem el cim, prenem de nou coratge per a arribar a la meta desitjada.

Ara, si no fos així, si, per al contrari, no quedessiu satisfets del camí guanyat, també, com els nostres precursors, acoblem-nos a l'entorn dels milenaris capitells esdevinguts en columnes, que ens infundiran l'esperit i ardidesa necessàries per a complir degudament nostre comès. Estem al temple de l'excursionisme, en les parets del qual han ressonat tantes vegades les veus de nostres mestres. Si aixequem la vista enlaire descobrirem les mirades penetrants d'aquells que en vida ens alentaven, que segueixen animant-nos en el seu record. Seguim la nostra via que l'excursionisme és sentiment, i el sentiment és patria. Siguem l'eura protectora de venerables despulles que en jorns gloriosos aixecaren sos pinacles senyalant al cel; fem-nos-hi ben amics, i ens contaràn sa historia i ses grandeses, que seràn les nostres propies. Aimem la naturalesa, que com a filla de Déu enlairarà nostre esperit, mostrant-nos amorosa ses més preuades gales; i, saturats de salut i de bellesa, d'amor i sentiment, assolirem la fita salvadora, primordial objecte perquè fou fundat el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

He dit.

TIMOTEU COLOMINAS

DISCURS DEL SENYOR PRESIDENT¹D. JAUME MASSÓ TORRENTS²

FA sis anys que en aquesta diada, obeint al desig del qui per sort de tots ens ha tant de temps presidit, us llegia el discurs inaugural de consuetut. Avui m'entrego a una tasca semblant, perquè, o degut a la voluntat dels meus consocis o al dret del Sr. Cèsar A. Torras a prendre alè al cap de dotze anys d'actiu treball, me trobo, qui ho diria?, esser president del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. Serà potser que aquells que, estimant aquesta casa, n'hem aconseguit els humilíssims començaments, tenim el deure d'anar passant per aquest lloc quan ens toqui la tanda; l'esforç que en el temps del nostre jovent hi havíem aportat hem de redoblar-lo ara que ja hem pujat tots els graons de l'escala de la vida i encetem el primer de la devallada.

Així com a hir ens estàvem penjats en aquell terç pis, entremig dels tres capitells corintians, avui podem contemplar, del temple que els romans bastiren a Barcelona, senceres les tres columnes, en tota la seva bellesa i elegància. Aquell niu s'ha transformat en la present estada. Benaventurats els que varen tenir la idea de llogar el pis dels capitells', car, salvant un dels monuments més importants de Barcelona, iniciaren la constant creixença i l'actual vida.

Ara jo, demà un altre, boi seguint als que ens precediren, hem d'acotar el cap als vostres determinis. A mi m'és sempre agradable comunicar amb vosaltres, i vosaltres, com a bons excursionistes, esteu

1. Llegit en la sessió inaugural del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA celebrada el dia 29 del mes d'octubre.

2. No estant prou convençut de l'oportunitat de notes en un treball de vulgarització com el present, declaro que les obres de les quals principalment m'he servit, són aquestes:

Choisy, Auguste : *Histoire de l'Architecture*, Paris, 1899, t. I, architectures grega i romana. — Marucchi : *Eléments d'Archéologie chrétienne*, Paris-Roma, 1909; els vols. I i II. — Reusens : *Eléments d'Archéologie chrétienne*, Paris, 1890, t. I. — Puig i Cadafalch, Folguera i Goday : *L'arquitectura romànica a Catalunya*, Barcelona, 1909, t. I. — Pichon, René : *Les derniers écrivains de la Gaule*, Paris, 1906. — Brunot, Ferdinand : *Les origines de la langue française*, en els vols. I i II de la *Histoire de la langue et de la littérature française* d'en Petit de Julleville, Paris, 1896. — Crescini, Vincenzo : *Romania*, Padova, 1908, i *Romana lingua*, Trieste 1910. — Miret i Sans, Joaquim : totes les seves publicacions de textos primitius de llengua, especialment la última : *Antics documents de llengua catalana i Reimpressió de les homilies d'Organà*, Barcelona, 1915.

a prova de cançament. Amb això si us canço, cosa que no voldria, esteu advertits.

L'ordre corintià d'aquestes columnes, encara que creat a Grecia, de la qual Roma fou en tantes coses imitadora, se pot dir que és propiament romà, car els romans el saberen desenrotllar i n'estengueren l'ús als més diversos edificis, mes sobretot encertaren a ennoblir-lo elevant-lo a la dignitat exterior del temple. Es sabut que els ordres que millor encarnaven l'art exquisit dels grecs foren el dòric i el jònic, que representen la noció de la proporció, innata en ells. Els subtils intel·lectes de l'escola alexandrina varen assimilar la força i l'energía de l'ordre dòric a l'estatura i l'expressió de l'home; la gracia i l'elegancia de l'ordre jònic a les de la dòna : en les volutes hi veien el record de la cabellera, en les estríes del fust els plecs del vestit. Reservaren l'ordre corintià, que entre els grecs no fou mai preponderant, per a la decoració interior dels temples o per als edificis de petites dimensions, dels quals és un model admirable el monument a Lisicrates, joia delicada que per miracle se'ns ha conservat quasi intacta. Vitrubi ens conta la llegenda de la invenció del capitell corintià : va esser Calímac, l'argenter autor de la llantia d'or que il·luminava l'Erecteion, quatre cents anys abans de la nostra era, un bell dia que contemplava, en la tomba d'una donzella, la panera d'ofrenes que unes fulles d'acant cobrien. En la idea dels grecs sembla que sempre l'haguessin aplicat a usos delicats, i el tractaren en marbre però com a treball d'orfebreria.

En canvi, corresponia perfectament a la fastuositat i a l'ambició romanes la riquesa florida del capitell corintià. Roma va aplicar-lo a les principals i més grans construccions, el transportà a la Gal·lia i a la Hispània on, en el nostre conventus tarraconensis, ens aixecà, entre altres temples, l'exàstil d'aquí i el més gran d'August a Tarragona, en el qual devia abundar el marbre, que tenia vuit columnes de front.

Però a la civilització romana, la més intensa que han presenciat els homes al llarg de les centúries, no li devem solament aquestes columnes i els monuments de Tarragona, les vies, els aqüeductes i els teatres, les colònies i les vil·les el rastre de les quals cada dia descobrim i descobrirem, sinó que també li som deutors d'una construcció més sòlida i molt més estimada que totes les coses passades, perquè és de tots els temps, el monument més perennal i més viu : la llengua que tots nosaltres parlem, en la qual s'han escrit i s'escriuràn tan bones obres com les que puguin esser honor de qualsevol altra.

Deixant de banda el gran exemple purificador i renovador dels

nostres clàssics mig-ivals, hem de considerar que la catalana és la llengua que amb millor armadura ha sabut resistir els atacs pertorbadors entre totes les no oficials que avui existeixen, mai protegides sinó quasi sempre combatudes, ofegades pels grans estats moderns, absorbidors de tota vida. En el nostre temps, els que hem trescat Catalunya, servem el record inesborrable d'agradeses converses. Jo tinc ben present que una vegada, anant sol de Santa Pau a Amer, vaig trobar franc acolliment en una casa del poblat de les Anzies; el pagès parlava un llenguatge tan escaient, les frases tenint una construcció impecable, els mots fluïnt justos, amples; el timbre de veu amb que els modulava donava una tal sensació ara de repòs ara de bravesa que, a desgrat, vaig despedir-me'n per a emprendre de nou el camí, trencant l'encís d'escoltar-lo. Recordo, també, haver sentit parlar una noia d'aquí Barcelona que tenia un català d'una suavitat imponderable; apenes se li descobria un defecte, mai una paraula dissonant eixia del seu llavi, talment com si n'hagués fet un estudi: doncs aquella dolcesa li era ben natural i jo sabia del cert que no li costava cap esforç. De semblants exemples i records tots els que som aquí ne tenim plena la memòria i hi acuden a trucar per poc que la mortifiquem. Volen dir que una llengua és una cosa viva i per tal que és adaptable i no es detura, que com a nau meravellosa va fent sa via malgrat les més encontrades tempestes; i també volen dir que el bell parlar ha estat sempre una qüestió de bon gust.

Doncs aquesta nostra llengua és llatina en sa contextura, en el noranta cinc per cent del seu lèxic. De les posteriors influències germànica i aràbiga ne té només alguns mots que es poden comptar amb els dits. Dels dialectes parlats en aquesta terra nostra abans de la conquesta romana no en deu restar altra cosa que alguns sons que ens són peculiars; els matisos que ens diferencien segons les encontrades d'on procedim, marquen les diverses races que poblaven el país català al moment en que els romans vingueren a portar-hi la bona nova.

Tractem, ara, d'esbrinar de passada, ja que les idees ens hi duen, la formació del català en el seu primordi, que serà lo mateix que examinar la formació de les llengües germanes i provar de demostrar l'extensió extraordinària de la romanització.

¿Com pogué produir-se el miracle d'una part de la desaparició, l'abandonament, dels parlars cèltics, íbers o els que fossin, fins al punt que no ens ne restin vestigis? Els que veiem en monedes i molt contades inscripcions resulten insuficients per a la investigació tant com

duri l'enigma de llur alfabet indesxifrabl. Per una altra banda ens trobem amb el fet que catalans, provençals, reto-romans, francesos, castellans, italians i rumanesos parlem llengües fonamentalment llatines.

Hem de considerar, primer de tot, que l'assimilació no degué esser tan ràpida com podria semblar; el contacte de tots aquests pobles amb Roma havia estat diverses voltes secular. Al nostre país, si hem de comptar des de l'entrada dels Scipions fins a la caiguda de l'imperi, sobrepassa de sis cents anys. Encara tot aquest espai de temps no constituí més que una primera etapa de romanització, la més important; però la influència del llatí no va deturar-se, sinó que va durar alguns segles.

Ens manquen elements d'estudi per a conèixer el grau de resistència que les llengües parlades en les terres subjectes a Roma poguessin oferir davant de la claretat llatina.

Un cop la conquesta d'un país per les armes era complida, venia l'administració a teixir les seves malles, estenent vies, creant altres obres públiques que proporcionaven un benestar al qual no estaven gens acostumades les poblacions, sovint entretingudes en lluites intestines. Aviat unes aristocracies del país devien acostar-se i tractar amb les autoritats romanes, desitjant esser intermediaries entre els conqueridors i els pobles. Roma sabia emmotllar-se als desitjos variats dels seus sotmesos. Les monedes i les inscripcions en caràcters celtibèrics de que hem parlat, encunyades i esculpides en plena conquesta romana, ne són una prova clara. Als que se li acostaven, Roma els podia oferir de primer la ciutadania llatina, en acabat la ciutadania romana; també els ofería el seu dret, que acomodava a la varietat dels pobles; els seus escriptors, i, en fi, una llengua transparent.

Diu Ciceró que arribaven d'Itàlia a les colònies nombrosos estols de comerciants, de cultivadors, de constructors, d'artistes i de retors i altra mena de gents. Se formaven les ciutats, que eren amb el temps grans nuclis d'irradiació; les explotacions agrícoles, que influïen i transformaven el baix poble i els esclaus. Si un natural tenia ganes de saber, li calia aprendre el llatí o no trobava mestres. No hi ha dubte que els alts càrrecs, *jus honorem*, els ocupaven al principi els colonitzadors; més endavant, molts municipis i colònies importants foren regides per fills del país, els noms dels quals han d'estudiar-se, com s'ha fet dels de la Gal·lia. Tampoc hem d'oblidar que la Narbonesa donà a Roma escriptors com Terenci Varroni, Corneli Galli, Trogo Pompeu, i en els darrers temps els poetes Ausoni i Rutili Numancià; que la Tarragonesa li donà el poeta Marcial, i que de la Hispania ulterior eixiren un Sèneca i un Pomponi Mela, i que un fill d'Itàlica,

Trajà, arribà a atènyer la divinitat imperial; que Tarraco, la capital de la Citerior, hostatjà a dos emperadors de Roma : August i Adrià.

Per curiositat, per iniciació al principi, per conveniència més tard, s'anà operant l'assimilació més extraordinària, més intensa que es coneix. I s'ha observat el fet sorprenent de que Roma comunicava als pobles de l'imperi un sentiment tant més fort com més declinava la seva preponderància política i militar.

La veu Romania, que indicava potser als primers temps els voltants de la gran ciutat, va designar tots els països de l'imperi on se parlava la llengua de Roma; el mot Romania és format de la mateixa manera que Hispania, Britania, Germania. De la colonització romana de la Dàcia i altres terres veïnes se'n va fer l'actual Rumania; i Rümèlia, província apropiada pels búlgars, no és sinó el mateix terme Romania passada a través del turc. En els nuclis romànics de Suïça, s'anomena *latí*, això és, llatí, la llengua de l'Engadina; *romonx*, el parlar dels grisons. Durant tot el llarg de l'edat mitjana se deia *romanç* o *nostre latí* el parlar de cada nació, i en l'època d'or de la nostra literatura, de l'acció de traduir del llatí al català se'n deia *arromançar*, i fet curiós, *romanç* volia dir idioma vulgar per contraposició al llatí. El parlar romanç s'ha tornat a França un gènere literari, *roman*, novela; i a Castella, el parlar romanç va arribar a designar la forma mètrica més corrent i popular, *romance*, d'on prové el nostre vulgar *romanso*. I avui en dia, si volem anomenar propiament les llengües parlades en aquella Romania de l'imperi, ne direm llengües *romàniques*. Ja ho veieu, és sempre la idea de Roma immortal que perdura a través del temps.

Acabat el període de les persecucions, comença la pau de la iglesia, amb l'entrada triomfal de Constantí a Roma, en l'any 312, convertit al cristianisme. Els cristians surten de les catacombes i edificuen les primeres basíliques aprofitant columnes i frisos dels temples pagans. La iglesia és victoriosa de l'imperi, però accepta la llengua del vençut i en continua l'obra, no recordant la seva procedència oriental. Tan estesa era la llengua de Roma, que Sant Agustí exclamava en aquell mateix segle quart : «¿Qui podrà conèixer quines i d'on són les gents en l'imperi romà, si totes s'han fet romanes i romanes s'anomenen?»

Encara hi ha més : la invasió dels barbres anava acostant-se a Roma, fins que el visigot Alaric hi entrava en 410, saquejant-la i emportant-se'n els objectes d'or i les gemmes. Doncs aquestes preciositats preses i dutes de Roma, varen servir per les festes del casament del fill d'Alaric, Ataulf, amb la romana filla de Teodosi, Gal·la Plàcidia. Varen celebrar-se a Narbona : el barbre Ataulf, tatuat, va vestir-se

a la romana, captivat per aquella bella, últim brot imperial de Roma. I era tanta la força de la ciutat que, poc temps després d'haver-la saquejada Alaric, un poeta, ni cristià ni fill de Roma, Rutili Numacià, ne canta la potent grandesa amb aquells versos coneguts que comencen:

«Fecisti patriam diversis gentibus unam».

I passen els sigles, i així com la iglesia i el papat fan ús exclusiu de la llengua llatina, des dels seus misteris fins a totes les seves relacions, l'imperi del franc Carlemany, succeïdor afinat d'aquells barbres de la invasió de tres cents anys enrera, el difón com a única llengua oficial. Les dues grans forces del món, el papat i l'imperi, mantenen i estenen encara la llengua de Roma.

Ara ens toca anotar una seria de fets venturosos que aixecaren en albadia esplendent els parlars vulgars predestinats a devenir llengües nacionals.

Durant el temps de la més alta llatinitat ja existia certa distancia entre el llenguatge escrit i el parlat, i n'hi havia encara més entre el *sermo urbanus* i el *sermo plebeius* i el *rusticus*. Una literatura fixa una llengua i acostuma esser tradicional: la llatina, en general i poques excepcions salvades, no era una literatura gaire original, sinó imitada de la grega, i per tant no era popular. La llengua parlada era una cosa viva i adaptada en les mil circumstancies de la vida, que no calia escriure. Si això passava a Roma i a Italia, què havia de passar en les colonies més allunyades? En els primers anys de la iglesia cristiana se diu que els sacerdots i els bisbes s'endrecaven en llatí a la gent popular essent entesos, que les escoles eren freqüentades, que la instrucció devia esser prou general, àdhuc entre les dones. Però les allaus dels barbres, els destructors de la part més populosa de Tarraco, no estaven per escoles. Així vingueren els segles més obscurs per a poder-hi veure un xic en els primers fets de formació de les llengües modernes.

Mes la caiguda de l'imperi romà per una banda, la iglesia i les invasions germàniques per una altra, afavoriren el lent treball de l'esmicolament del llatí, però més que tot, factor important, la formació gradual de diversos estats que d'any en any afluixaven els llaços que els retenien a l'imperi, per la mutua obligació de defensar-se contra una nova invasió: la musulmana. Aleshores començà una lluita secular que operà la força màgica de la iglesia: el cristianisme contra l'islamisme, que constituirà la veritable epopeia mig-eval.

Un any abans de la mort de Carlemany, en el concili de Tours de 813, els prelats, regoneixent la necessitat d'acostar-se al poble, prescriuen que cada bisbe tradueixi les homilies «in rusticam romanam linguam aut theotiscam». El concili de Maguncia de 847 decreta la mateixa cosa com una necessitat repetida. Cal remarcar per primera vegada que *romana lingua* no indica ja la llengua de Roma, el llatí, sinó la popular, la que es va convertir en el *romanç*. Compareix també la llengua *theotisca* o tudesca, conjunt de varietats germàniques que parlaven els francs.

De la seria inacabable en matitzacions dels parlars romànics locals o regionals, separats per un riu o per una serra, s'anaven formant els dialectes. Una regió més activa anava imposant la seva varietat dialectal a les veïnes; se formaven centres de civilització, compareixien causes polítiques o culturals que afavorien determinats dialectes, deixant-ne d'altres a l'ombra; els uns produïen escriptors i es fixaven, els altres desapareixien lentament, mancats dels elements més indispensables de progrés. Així començaren a formar-se les llengües nacionals, entre elles la nostra.

El català apareix ben caracteritzat en documents dels segles desè i onzè. En les actes llatines, els testimonis importants solen esser transcrits pels notaris en la llengua popular en la qual juramenten. Són frases curtes i imprecises, mes en elles s'hi transparenten les lleis generals que regularàn la nostra llengua de demà. A poc a poc se llegeixen en els documents conceptes més llargs. Els homes aviat ja no es dediquen solament a dir coses útils, sinó que es preocupen més cada dia de la manera com les diuen i escriuen : així neix la literatura a tot arreu. El primer document de caràcter francament literari escrit en el nostre vulgar propi, descobert pel fort investigador senyor Miret i Sans, és precisament un fragment de les homilies, la traducció de les quals en diverses llengües, varen ordenar els clergues reunits en el concili de Tours que hem citat.

Aquell llenguatge era ja català i no hem de seguir-lo ara en el seu desenrotllament ni en sa evolució, ni enumerar les grans obres que els nostres produïren. Ja era nat, sols li pertocava créixer.

Hem vist caure llengües antigues empaitades per la llatina : aquesta desaparició és un fet de totes les èpoques, que no contraria considerar que un país no abandona la seva llengua sinó a costa dels més grans sacrificis. La última vella que parlava còrnica, llengua cèltica del país de Cornualles, on ara ja sols l'anglès és conegut, va morir a les darreries del segle passat. El bulgarès era una llenguatge mon-

gòlic que s'ha transformat en llengua eslava. El basc, idioma aglutinant, recula enfront de llengües més perfectes, francès i castellà, que ja li han omplert el lèxic. Però la nostra no perilla gens enfront del castellà, protegit per l'Estat espanyol, perquè són llengües d'igual força i d'igual perfecció : poden combatre, s'influiràn recíprocament, mes la una no aterrarà l'altra. Que els catalans som pocs i tenim les grans varietats valenciana i mallorquina? Força més pocs són els noruegs, que formen estat, i tenen tres llengües distintes davant les quals les nostres diferències, pròpies de tota llengua estesa, són lleugeres minucies.

Deixant volar la imaginació (i tornem a reprendre per on havíem començat) us diré que no sé per què, contemplant una d'aquestes columnes, penso en la solidesa de la nostra llengua estimada. Tal com està en sa força constructiva, la columna, recorda l'arbre, des de les arrels a la brancada : sens dubte prové de la galeria de fusta que en la primitiva casa grega donava accés al megaron on l'aeda cantava les llegendes dels heròis. Ben fonamentada la seva senzilla basa, s'aixeca el fust acanalat com emblema d'esveltesa i floreix esplèndidament en el ben resolt capitell. També la llengua nostra catalana, que barbotejava en l'albada de les seves formes, creix depressa fins atènyer la seva plenitud i floreix en les obres literàries que en el transcurs dels segles l'han feta immortal.

IMATGES I CAPELLES DE VEÏNAT

Carrer dels Metges : SANT COSME I SANT DAMIÀ. — Anant des de la Riera de Sant Joan amunt pel carrer de Sant Pere més baix, a mà dreta, i a la cantonada que es troba després d'haver-ne passat set, s'hi troba el carrer dels Metges, antiga travessia d'en Bernet, que va a parar al carrer del Pou de la Figuereta. Entre les cases més o menys velles, més o menys modernes, que constitueixen la tal via, la que sens dubte crida l'atenció dels vianants més que totes les altres, és, sens dubte, l'assenyalada amb el número 13, que fa cara a l'altre carrer, també antic, d'en Gatuelles, nom que fa pocs anys va ésser substituït per voler i gràcia dels qui aleshores remenaven les cireres a casa la Ciutat pel de n'Armengol, que recorda el d'un *personatge* que es féu *cèlebre* en aquella època del segle passat, que ha quedat en la memòria dels barcelonins amb la nominació del

temps de les *bullangues*. Al criteri dels nostres benèvolos llegidors deixem l'apreciar si sota el punt de vista històric té major importància el record del propietari o estadant d'aquella via que va de l'indicat carrer dels Metges a la placeta d'en Marquilles, que donà nom a aquell trocet de la nostra Barcelona en l'època en que s'anaven poblant aquells indrets, o bé la memoria de un subjecte d'*idees avançades*. El nostre objecte és ocupar-nos del per què aquella casa referida del carrer dels Metges té més interès que totes les demés a l'atenció dels transeunts que van i vénen per aquell trajecte urbà indicat de la barriada de Sant Pere.

El tal motiu, és una capella que hi ha en la paret de la fatxada d'aquella casa, la que està dedicada actualment a Sant Cosme i a Sant Damià. Per què és allí, aquella capella?

Ho havem indagat entre alguns veïns i n'havem tret en clar lo següent : Sant Cosme i Sant Damià eren dos germans metges, que varen néixer en aquella casa, i havent arribat a ésser sants, com a recordança varen ésser col·locats allí, en aquella capella. Això, és lo que per tradició de pares i fills i successió de veïns que han viscut en el carrer que en son principi se digué d'en Bernet, se sab entre els estadants més vells que en el mateix avui dia habiten. Així ens ho ha contat la Sra. Madalena Jover, la qual viu en la mateixa casa de la tal repetida capella des de fa molts anys. Aquesta relació és la que ha sentit a dir sempre a altres veïns més antics que s'han mort o s'han traslladat a habitar en altres punts.

I vet-aquí com, mercès a la senzilla bona fe d'aquella bona dòna, que va atendre la nostra curiositat amb tota la bona voluntat que podíem esperarçar i de la que n'hi restem molt agraits, vàrem arribar a saber un dato referent a la historia de la medicina catalana, que ben segur ha passat desapercbut a la investigació del Dr. Comenge, que sab sobre aquest particular més coses que ningú. Els sants metges Cosme i Damià, fills del carrer dels Metges de Barcelona. Així, tal com sona, bon pes, a bon preu i gens de regatejar. Perquè és lo que ens deia aquella pobre viuda, quan li replicàvem que aquells dos germans que exercitaren la ciencia de curar, havien nascut en un país molt lluny de la nostra terra. «-- Si eren forasters, per què els havien de posar en la paret d'aquesta casa, no havent-li nascut?» Més encara : hi ha que advertir que Sant Cosme i Sant Damià, eren tres germans; si no que ara en la capella només n'hi ha dos, perquè l'altre fa molts anys que hi hagué un mal home, que no se sab per què, va robar-lo. Era Sant Adolf.

« -- Oh! -- deia un altre veí a qui també consultàrem : -- també

una vegada hi hagué qui volgué treure Sant Cosme i Sant Damià, però els veïns s'hi oposaren i no aconseguí els seus propòsits.»

Ben mirat, tenia raó la Sra. Madalena en fer aquella pregunta; ¿si aquests Sants no foren fills d'aquella casa, per què posar-los en dita capella?

Per quins cinc sous les imatges d'aquells nascuts en l'Arabia, fills de pares cristians i educats en la fe de Jesucrist, que exercitant la medicina gratuïtament en la Siria, a fi d'atraure a la seva creencia als gentils que encara seguïen les fantasioses abominacions paganes, i que allí on no arribava la seva ciencia en l'art de curar, per a persuadir a aquells de que el Déu an el qual adoraven ells era el verdader, feien ús de l'obrar miracles per a curar els malalts en virtut de la gracia que el Senyor els havia concedit, per lo que es captaven la tirria dels seus col·legues, perquè no aconseguïen fer tantes curacions, i foren delatats al procònsol Lisies, que governava aquelles terres; i en vista de que no accedien en el tributar adoració als ídols, foren sotmesos a diferents menes de suplicis, i per fi decapitats en l'any 287. Segons parer dels bolandistes, foren col·locats en la capella de la casa de referencia.

No és d'estranyar, perquè la seva memoria se feu venerable entre els cristians i s'anà estenent per tot arreu, de manera que des del segle v s'aixequen en son honor i gloria temples en totes parts, a Panfilia, a Jerusalem, a Còrdoba, a Edesa, etc.; els seus noms són enclosos en les lletanies dels Sants, i els seus noms s'assocïen a la idea de que per la seva intercessió els malalts com a metges que foren alcançen la cura de totes les enfermetats, i fins la Iglesia oficialment corrobora aquesta creencia dels fidels, per quant no satisfeta en honorar i celebrar sos mèrits altíssims en la diada del 27 de setembre, a l'ésser a mitja quaresma senyala una diada especial per a invocar son favor a fi de que els fidels aconseguixin les forces corporals que són menester per a poder acabar en completa sanitat aquelles set setmanes de dejunis, d'abstinencies i d'obres penitencials que per precisió mermen el vigor de la naturalesa física.

Així, aquesta creencia que es va fent cada dia més general en el curs de l'Edat mitjana, de que aquells sants metges són sempre propicis a la conservació i al rescabament de la salut de tots aquells que els invoquen, té ressò en la nostra ciutat, que mai ha pecat de poc creienta i té en els Sants Cosme i Damià devoció, de la que encara n'és bona mostra aquell hermosíssim retaule del segle xv an ells dedicat, que es guarda com bell exemplar de la pintura catalana d'aquell temps en la sala capitular de la catedral basílica barcelonina, qual

joia vegérem en nostra infantesa col·locada en una de les principals capelles del claustre, i que si d'alguna consideració haguessin de mereixer les nostres súpliques ens atreviríem a suplicar a l'excel·lentíssim Capítol, que li donés més honorífica estada, per a acreditar-se més de son amor a les antigues tradicions de la religiositat barcelonina i de l'estima que li mereix l'art. Probablement no li faltaria en aquesta tasca la cooperació de la Societat de Metges i Apotecaris que sota l'advocació dels Sants Cosme i Damià subsisteix en aquesta ciutat des d'alguns anys i que té a gran honor l'haver suscitat la devoció entre la classe mèdica d'Espanya envers aquells sants metges i l'haver promogut també el sentiment d'exercitar la ciència de curar en el sentit catòlic. Però, deixem-nos de predicar en desert, i tornem a la nostra tasca.

En el segle xv, s'estableix, en substitució de la més antiga parroquia de Sant Sadurní, la de Sant Pere de les Puelles, anexa com l'anterior al reial monestir de Sant Pere d'aïtal denominació. La comunitat de preveres que es creà per a complimentar el culte d'aquella, estableix, dins els límits parroquials, una enfermeria sota la protecció dels sants metges Cosme i Damià, la qual havem trobada encara subsistent en el segle xvii. Aquest establiment piados probablement seria per a atendre les necessitats dels capellans pobres de la susdita parroquia en casos de malaltia, car no es de creure que es fundés per als feligresos malalts, per quant per l'estament seglar, bé prou existia l'Hospital general de la Santa Creu. Mes, encara com sia que enfermeria significa casa o sala per a cuidar malalts, i no havem trobat en la demarcació de la parroquia ja mentada de Sant Pere, ni en altre punt de la ciutat, una casa establerta sots el patrocini dels repetits sants metges, creiem que la casa del número 13 del carrer dels Metges o bé dels Sants Metges, on hi ha la capella de Sant Cosme i Sant Damià, és la casa-enfermeria referida. I corrobora aquesta nostra creencia, lo que diu l'inoblidable Víctor Balaguer en *Las calles de Barcelona*, publicades fa una cinquantena d'anys, al referir-se al carrer dels Metges, diu que antigament existia en el mateix una capella dedicada a Sant Cosme i a Sant Damià, metges, en la que acostumaven a celebrar-hi a ses expenses cerimonies religioses els professors de la ciència de curar. I que de la tal capella ne pervingué el nom que actualment porta aquella via pública.

Com se veu, el cronista de Barcelona no parla de la capella que hi ha en la paret frontera de la casa de referencia, i que també existia des de molt abans del temps en que ell escrivia el text transcrit traduït del castellà, sinó d'una capella que hi hagué allí anteriorment i

en que, a diferència de la que subsisteix, s'hi podien celebrar cultes. I si és posat a la raó el que hi sigui en una casa d'assistència de malalts en aquests temps en que el fervor religiós no es manifesta com se manifestava en els temps dels nostres avis, molt menys podria prescindir-se aleshores de que s'instituís una casa de caràcter igual (i menys essent per a persones eclesiàstiques) sense el seu oratori més o menys gran, segons la capacitat de l'edifici on aquell se trobava instal·lat.

(Continuarà.)

RAMÓN N. COMAS

CRÒNICA DEL CENTRE

OCTUBRE DE 1915

INAUGURAL DE CURS

El dia 29 del corrent se celebrà en nostre CENTRE davant de nombrosa i distingida concurrència, l'acte solemne de la inaugural de curs. Ocupà la presidència el que ho és del CENTRE D. Jaume Massó i Torrents, tenint a sa dreta el delegat per l'Excm. Diputació Provincial D. Antoni Sansalvador, i a sa esquerra el de l'Excm. Ajuntament d'aquesta ciutat D. Santiago de Riba. L'estrado venia ocupat per les delegacions de la Unió Catalanista, de la Societat de Geografia Comercial, de l'Associació d'Enginyers Industrials, de l'Ateneu Barcelonès, del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, de l'Acadèmia de Bones Lletres, de l'Institut d'Estudis Catalans, de l'Associació d'antics alumnes dels germans de les Escoles cristianes, del Club Muntanyenc, del Centre Excursionista del Vallès, de l'Agrupació Excursionista de Reus, etc. Després d'obert l'acte pel president, el secretari donà lectura de la Memòria dels treballs, excursions i conferències que tingueren lloc el passat curs, la qual va insertada en altre lloc d'aquest número.

El Sr. Massó llegí el discurs presidencial, que resultà una obra mestre, com pot veure's en son respectiu lloc. La concurrència premià dit treball amb prolongats aplaudiments. I després de remènciar, pel propi president, a tots els concurrents, delegats i públic per sa assistència a tan cultural acte, donà per obert el curs de 1915 a 1916.

En resum, resultà una vetllada simpàtica i encoratjadora.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.